

สารบัญเรื่อง

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 1

คำขอบคุณ

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 2

สารบัญเรื่อง

สารบัญภาพ

ความเชื่อเรื่องพระธาตุ	1
ประสบการณ์ของนายปรีดา สอนศรีวิชัย	3
ความเชื่อในประเทศอื่น	6
ความเชื่อของชาวลังกา	7
รัชกาลที่ 5 ได้พระบรมธาตุ	7
พระครูคงคัจจริกไปนมัสการพระธาตุเจดีย์	8
ชาวล้านนาไหว้พระธาตุประจำปีเกิด	10
พระบรมสารีริกธาตุอันตรธานเมื่อสิ้นศาสนา	11
คติการสร้างเจดีย์	13
ที่มาของการสร้างเจดีย์	13
- การสร้างเจดีย์ในพุกาม	15
- โครงสร้างของวัด	16
แบบพระเจดีย์ที่เป็นแม่บท	17
- การทำซ่างล้อมพระเจดีย์	21
- สิ่งที่บรรจุในพระเจดีย์	22
พระเจ้าติโลกราชปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวง	24
ชื่อยันต์คาถาทิ้ง 8	25
ลักษณะและความหมายเดิมของพระเจดีย์	29
ความเห็นของอัลเบอर्ट อี. เฮลเสน	29
ความเห็นของชาวพม่า	33
ความเห็นของ เอ. บี. กริส โวลด์	
สรุปความเห็น	35

สมหมาย เปรมจิตต์. 2546. พระเจดีย์ในล้านนา : งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนา.

ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

ปัญหาการกำหนดอายุอาณาจักรและศิลปกรรมในล้านนา	36
ความเห็นของเอ.บี.กริสโวลด์ (เก่า)	36
ความเห็นของเอ.บี.กริสโวลด์ (ใหม่)	36
ความเห็นของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล	37
ความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการ	37
ชนชาติละว้า	38
เรื่องพระธาตุพนม	39
ชนชาติไทยเริ่มนับถือพระพุทธศาสนา	41
พระเจดีย์ในล้านนา	45
พระเจดีย์แบบทวารวดี	45
1. พระเจดีย์จามเทวี	49
2. รัตนเจดีย์	50
3. สุวรรณเจดีย์	51
4. เจดีย์เหลี่ยม	51
พระเจดีย์แบบมหาโพธิวิหารพุทธคยา	64
1. เจดีย์เจ็ดยอดเชียงใหม่	64
2. เจดีย์เจ็ดยอดเชียงราย	77
พระเจดีย์แบบสุโขทัยลังกา	102
1. พระเจดีย์ตีโลกราช	102
2. พระเจดีย์วัดอุโมงค์	103
3. พระเจดีย์วัดสวนดอก	104
4. พระเจดีย์สามฝั่งแกน	105
พระเจดีย์แบบลานนาพุกาม	111
1. พระธาตุหริภุญชัย	111
2. พระเจดีย์วัดพระสิงห์	113
3. พระธาตุลำปางหลวง	113
4. พระธาตุดอนเต้า	113

พระเจดีย์แบบพม่า	114
1. พระเจดีย์วัดบุพพาราม	114
2. พระเจดีย์วัดเซตวัน	115
พระเจดีย์ปล่อง	121
1. พระเจดีย์วัดตโปทาราม	123
2. พระเจดีย์วัดพุกหงษ์	124
3. เจดีย์ปล่อง	125
พระเจดีย์แบบพุกามแปดเหลี่ยม	130
1. พระธาตุช่อแฮ	130
2. พระเจดีย์วัดพระบาทมิ่งเมือง	131
3. พระธาตุจอมแจ้ง	131
4. เจดีย์นางแก้วนางแมน	131
5. พระเจดีย์วัดเมธังกราวาส	132
6. พระเจดีย์วัดหลวงสมเด็จ	132
7. พระเจดีย์วัดพระหลวง	133
8. พระเจดีย์วัดสูงเม่น	133
9. พระเจดีย์วัดศรีชุม	134
พระเจดีย์แบบศรีวิชัย	140
1. เจดีย์วัดป่าสัก	140
2. เจดีย์เชียงยัน	140
เจดีย์บรรจุอัฐิบุคคลสำคัญ	141
บทสรุป	148
บรรณานุกรม	151

สารบัญภาพ

รูปที่ 1	พระสถูปที่สาญจี อินเดีย สร้างประมาณ 300 ปี ก่อน ค.ศ.	18
รูปที่ 2	พระวิหารมหาโพธิ พุทธคยา สถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้	18
รูปที่ 3	ภาพถ่ายภูเขาสีเนรุ จากสมุดข่อยที่ได้ถ่ายสำเนามาจากห้องสมุด มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ สหรัฐอเมริกา	20
รูปที่ 4	การบูชาเทพเจ้าตามวัดประจำชุมชนของชาวบาห์ลี	32
รูปที่ 5	แสดงถึงการยกถรณ์ให้เป็นเกียรติยศแก่เทพเจ้าตามเทวสถานต่างๆ ในวัดฮินดูในเกาะบาห์ลี	32
รูปที่ 6	พระพุทธรูปบาท ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่	54
รูปที่ 7	เทพบัลลังก์ หรือเทวาลัยในศาสนาฮินดู	55
รูปที่ 8	เทพบัลลังก์ หรือเทวาลัย อีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีได้ดูไม่ที่บเหมือนกับเทวาลัย โดยทั่วไป	56
รูปที่ 9	พระเจดีย์ 9 ชั้นในมณฑลโหมเปย์	56
รูปที่ 10	เจดีย์ไม้แห่งวัดยาคุซิจิ ใกล้เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น	57
รูปที่ 11	มณฑปที่วัดพระแก้วดอนเต้าลำปาง	57
รูปที่ 12	มริจิวักุญเจดีย์ หรือมริสเวฎีดาแกะ ที่เมืองอนุราชปุระ ศรีลังกา	58
รูปที่ 13	พระธาตุนม เป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญมากสำหรับชาวอีสาน	59
รูปที่ 14	พระธาตุนวม จังหวัดสกลนคร	59
รูปที่ 15	พระเจดีย์จามเทวี หรือกู่กุด วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน	60
รูปที่ 16	พระเจดีย์จามเทวี	60
รูปที่ 17	ภาพถ่ายใกล้หุ้มพระเจดีย์จามเทวี	61
รูปที่ 18	รัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน	61
รูปที่ 19	สุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุนวมจังหวัดลำพูน	62
รูปที่ 20	เจดีย์เหลี่ยม วัดเจดีย์เหลี่ยม จังหวัดเชียงใหม่	63
รูปที่ 21	ภาพถ่ายใกล้เพื่อจะเน้นให้เห็นศิลปะที่มีอิทธิพลพม่าเจือปนอยู่ ค่อนข้างมากกว่าจามเทวีหรือลพบุรี	63
รูปที่ 22	เจดีย์ที่สร้างเลียนแบบมหาโพธิวิหาร พุทธคยา อยู่ที่เมืองโปโลนนารูวะ	79

รูปที่ 23	ภาพถ่ายจากสมุดข่อยที่พบในห้องสมุด ฝ่ายอาชีวศึกษาชั้น มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์	80
รูปที่ 24	ภาพถ่ายจากเอกสารเล่มเดียวกันกับรูปที่ 23	
รูปที่ 25	แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์มหาสถานกับเมืองต่างๆ ในชมพูทวีป ด้านหน้าของเจดีย์กว้าง 11.20 เมตร สรูปองค์กลางสูงจากพื้นดินถึงยอด ที่ขาดหายไป 20.00 เมตร ถ้าเทียบกับเจดีย์หลวงจะสูงเพียงหนึ่งในสาม ของเจดีย์หลวงเท่านั้น แทนด้านหน้าเป็นแทนพระในวิหารเต็ม ด้านนี้มีรูปปูนปั้นเหลืออยู่เพียงรูปเดียว	81 82
รูปที่ 26	ยอดที่ใหญ่ที่สุดในบรรดายอดทั้ง 7 ของเจดีย์เจ็ดยอด กลายเป็นลักษณะ เปลวเพลิงหรือใบเสมา ซึ่งไม่เหมือนทั้งที่พุทธคยาและมหาโพธิ์ที่พุกาม	83
รูปที่ 27	ภาพถ่ายเข้าไปจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่ตั้ง ของรูปปูนปั้นบนฝาผนัง	84
รูปที่ 28	ภาพถ่ายเข้าไปจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งของ รูปปูนปั้นนั้นๆ ซึ่งชำรุดมาก	84
รูปที่ 29	รูปปูนปั้นผนังด้านใต้ ซึ่งมีรูปปูนปั้นยังคงอยู่เกือบทุกช่อง คิดว่าด้านตรงข้าม ถือเป็นรูปปั้นขนาดใหญ่ในทำนอง	85
รูปที่ 30	มีลายเครือเถาแบบอิสระ ชายภูมิตาภรณ์ยาวและคลี่กว้าง มีจุดไข่ปลา เห็นรอยรัดพัสดร์ที่ชำรุด	86
รูปที่ 31	เป็นรูปที่มีลายดอกซึ่งอยู่ในสภาพค่อนข้างจะสมบูรณ์ คล้ายดอกผักแว่น	86
รูปที่ 32	ชายผ้าและชายพก เป็นอีกลักษณะหนึ่ง ไม่หยัก ไม่พลิ้วเรียบ แต่มีดอกไม้อยู่บนพื้นผ้า ทุกส่วนต่างกันหมด	87
รูปที่ 33	รัดข้อเป็นรูปไข่ปลา ไม่เรียบเหมือนกัน ชายพกเหมือนหางนกเหินลม คือแผ่กว้าง ชายผ้าเป็นหลักและพลิ้ว การวางเท้าก็ต่างกัน	87
รูปที่ 34	จะสังเกตเห็นสร้อยมาลัยรอบคอ และสังวาลที่ชำรุด ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า ชูรา รัดพัสดร์ก็ชำรุด ชายพกผูกเป็นบ่วงคล้ายการผูกกริบบั้นห่อของขวัญ	88
รูปที่ 35	มีพวงมาลัยเหมือนกัน แต่ชายพกและชายผ้าไม่เหมือนกัน ที่เหมือนกันก็เฉพาะจุดไข่ปลาและดอกไม้บนภูมิตาภรณ์เท่านั้น แม้การวางเท้าก็ต่างกัน	88
รูปที่ 36	รูปนี้ชำรุดมาก แต่พอมองเห็นมาลัยกลีบกุหลาบรอบคอ ชูราและรัดพัสดร์ไม่ปรากฏ	89

รูปที่ 37	ส่วนอื่นๆ ของรูปนี้มีเท่ากันกับรูปทั่วไป จะผิดก็แต่รายละเอียดและการวางท่าเท่านั้น	89
รูปที่ 38	มีรัศพัทธ์และส่วนอื่นๆ เหมือนกับรูปถัดไป แต่การวางท่าไม่เหมือนกัน	90
รูปที่ 39	สังเกตเห็นรัศข้อออกจะหนากว่ารูปอื่น คล้ายกับลายกนกกลีบบัวติดไว้ที่เหนือรัตนบัณ ขายพกทำป้านลบมุมเหมือนใบพัดเรือ ขายกุษาพับไขว้ไว้	90
รูปที่ 40	มีที่นำสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือ ขายพกไม่ทึบ และม้วนกลับขึ้นไปเหน็บไว้ให้เห็นเป็นลูกฟูก	91
รูปที่ 41	สร้อยประดับค้อมองเห็นได้ชัด ไม่มีรอยว่ากระพุ่มมือบังเหมือนรูปอื่นๆ และมีลายดอกไม้ประดับคล้ายกับกรอบหน้า สายธูรากับรัศพัทธ์ครบ	91
รูปที่ 42	รูปแรกใบหน้ามีลักษณะเป็นผู้หญิง ธูรากับรัศพัทธ์ชำรุด จีบชายพกคล้ายขนมครองแครง	92
รูปที่ 43	รูปนี้ก็จیبชายพกเช่นกัน แต่คลี่ออกกว้างคล้ายปีกนกเขาเห็นฟ้า	92
รูปที่ 44	ชายภูษิตาภรณ์แปลกจากรูปอื่นๆ คล้ายหนดปลาหมึกและมือเถาวัลย์ช่องที่เห็นคือทางระบาย	92
รูปที่ 45	ภาพย่อมุม ซึ่งมีรูปปั้นเทพนมในท่ายืน	93
รูปที่ 46	เป็นภาพขยายจากช่องที่สามของรูปที่ 45 จะเห็นว่าการจัดแบบภูษิตาภรณ์ไม่เหมือนกันเลย แต่ละอันมีความเด่นในตัวเอง	93
รูปที่ 47	เป็นภาพย่อมุมอีกภาพหนึ่ง ซึ่งมีเครื่องประกอบเหมือนกันทุกอัน ผิดแต่จะทำให้เป็นเส้นเป็นดอกที่เหมือนกันเท่านั้น	94
รูปที่ 48	เป็นภาพขยายจากช่องที่สี่ของรูปที่ 47	94
รูปที่ 49	รูปปูนปั้นตรงที่ย่อมุมอีกด้านหนึ่ง	95
รูปที่ 50	เป็นภาพขยายใหญ่ในช่องที่สี่ของรูปที่ 49	95
รูปที่ 51	ภาพย่อมุมเดี่ยวหันหน้าสู่ทิศตะวันตก	96
รูปที่ 52	เป็นภาพรูปปั้นตรงย่อมุม เช่นเดียวกับรูปที่ 51	96
รูปที่ 53	เป็นภาพย่อมุมด้านหน้าของวิหาร ซึ่งเป็นรูปปั้นด้านหน้ารูปเดียวที่ยังเหลืออยู่ เทพนมหันหน้าไปทางทิศตะวันออก	97
รูปที่ 54	เป็นรูปที่ขยายจากภาพด้านหลังพระเจดีย์ รูปปั้นอยู่ในท่าพระปางลีลา ซึ่งมีข้างละตน แต่อีกด้านหนึ่งชำรุดแล้ว	97

รูปที่ 55	เป็นภาพวิหารเจ็ดยอดด้านหลัง คือด้านตะวันตก ซึ่งมองเห็นบันได ขึ้นสู่อุโมงค์ด้านหลังของเจดีย์องค์นี้	97
รูปที่ 56-59	แสดงให้เห็นความวิจิตรในการปั้นลายประดับ และการคิดแบบลาย ให้แตกต่างกัน	98
รูปที่ 60-63	เป็นลายหน้ากระดาน ดอกกลมก็มี ดอกสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนก็มี อันเป็นลายที่สืบเนื่องมาแต่แบบทวารวดี แต่ก็ไม่เหมือนนัก ลายเหล่านี้พบอยู่ตามส่วนที่คอดของฐานเจดีย์ที่เรียกว่าท้องไม้ แต่ละลายไม่เหมือนกัน	99
รูปที่ 64	พระเจดีย์เจ็ดยอดที่วัดเจ็ดยอด เชียงราย	101
รูปที่ 65	พระเจดีย์ดีโลกราช	106
รูปที่ 66	พระเจดีย์เจ็ดยอด	106
รูปที่ 67	สุวรรณมาลิกเจดีย์ เมืองอนุราชปุระ	107
รูปที่ 68	พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช	107
รูปที่ 69	พระเจดีย์วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่	107
รูปที่ 70 ก	อีกภาพหนึ่งของเจดีย์วัดอุโมงค์	108
รูปที่ 71	พระเจดีย์วัดสวนดอก หรือที่เรียกในสมัยโน้นว่าวัดบุปผาราม	108
รูปที่ 70 ข	พระพุทธรูป 2 องค์ ในจำนวนหลายสิบองค์ ที่ผนังกรุทุกด้าน	109
รูปที่ 72	พระเจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าสามฝั่งแกน	110
รูปที่ 73	พระเจดีย์ข้างล้อมที่อำเภอศรีสันดาลย์	110
รูปที่ 74	พระเจดีย์พระเจ้าสามฝั่งแกน	110
รูปที่ 75	พระธาตุนครพิศุข จังหวัดลำพูน	116
รูปที่ 76	เจดีย์วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	116
รูปที่ 77	พระธาตูลำปางหลวง	117
รูปที่ 78	พระธาตุดอนเต้า นครลำปาง	117
รูปที่ 79	เป็นอีกภาพหนึ่งของพระธาตุดอนเต้า เน้นให้เห็นมณฑปที่อยู่ข้างองค์เจดีย์	118
รูปที่ 80	พระเจดีย์ที่มีมณฑปอยู่ใกล้ๆ คล้ายกับพระธาตุดอนเต้าที่ลำปาง	118
รูปที่ 81	ทัศนียภาพแห่งโบราณสถานในเมืองพุกาม	119
รูปที่ 82	เป็นภาพพระเจดีย์รายและมณฑปเป็นจำนวนมากในนครร้างกุ่ม	119
รูปที่ 83	พระเจดีย์ที่เป็นแบบสากลในพุกาม	120
รูปที่ 84	พระเจดีย์ที่วัดบุพผาราม จังหวัดเชียงใหม่	120

สมหมาย เปรมจิตต์. 2546. พระเจดีย์ในล้านนา : งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนา.

ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

รูปที่	85	พระเจดีย์วัดเซตวัน สร้างตามแบบพม่าเช่นกัน	120
รูปที่	86	พระเจดีย์วัดตโปทาราม	126
รูปที่	87 ก	พระเจดีย์วัดตโปทาราม ซึ่งได้รับการบูรณะเสร็จแล้ว	126
รูปที่	87 ข	เป็นรูปทรงสมบูรณที่กรมศิลปากรคิดสร้างขึ้นมา	127
รูปที่	87 ค	เป็นภาพถ่ายใกล้เพื่อเน้นให้เห็นลักษณะของซุ้มเท่านั้นเอง	127
รูปที่	88	พระประธานในวิหาร ตามศิลาจารึกของวัดว่า พระนางอศปาเทวีสร้างเมื่อ พ.ศ. 2035	127
รูปที่	89	เจดีย์วัดพวงหงษ์	128
รูปที่	90	เป็นภาพถ่ายเจดีย์วัดพวงหงษ์ ที่พยายามจะเน้นให้เห็นภาพเต็มของ พระเจดีย์ที่วัดนี้เท่าที่จะถ่ายได้	128
รูปที่	91	นี่ก็เป็นพระเจดีย์แบบเดียวกันกับสองวัดที่กล่าวมาแล้ว	129
รูปที่	92	เป็นภาพถ่ายใกล้เจดีย์ปล่อง เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีส่วนที่แตกต่างจาก เจดีย์ปล่องทั้งสององค์ที่กล่าวมาแล้ว	129
รูปที่	93	พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่	135
รูปที่	94	พระเจดีย์องค์หนึ่งที่วัดพระบาทมิ่งเมือง จังหวัดแพร่	135
รูปที่	95	พระธาตุจอมแจ้ง จังหวัดแพร่	136
รูปที่	96	เจดีย์นางแก้วนางแมน	136
รูปที่	97	พระเจดีย์วัดเมธังกราวาส จังหวัดแพร่	137
รูปที่	98	พระเจดีย์วัดหลวงสมเด็จ	137
รูปที่	99	เจดีย์วัดพระหลวงเมืองแพร่	138
รูปที่	100	พระเจดีย์วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่	138
รูปที่	101	เจดีย์วัดศรีชุม จังหวัดแพร่ นับว่าเป็นเจดีย์ที่โบราณมากองค์หนึ่งใน เขตจังหวัดนี้	139
รูปที่	102	เจดีย์วัดศรีชุม พยายามเน้นให้เห็นรูปลักษณะที่พิเศษออกไป	139
รูปที่	103	เจดีย์วัดป่าสัก เป็นเจดีย์ขนาดกลาง มีลักษณะเป็นแบบศรีวิชัย	142
รูปที่	104	รูปมกรตามมุมเจดีย์ แต่ถ้าไม่สังเกตจริงๆ จะไม่เห็นง่ายนก	142
รูปที่	105	รูปมกรตรงมุมฐานเทพบัลลังก์ และเทวาลัยในเกาะบาหลีโพ้น	142
รูปที่	106	พระพุทธรูปประจำซุ้มที่ฐานพระเจดีย์โดยรอบ ซึ่งส่วนมากชำรุด	143
รูปที่	107	ซุ้มทศบนองค์เจดีย์โขง มีพญานาค 5 ตัวประดับคล้ายกับศรีวิชัย	143
รูปที่	108	ลักษณะซุ้มรอบฐานเจดีย์ จะเห็นว่ามียุ้งเล็กและใหญ่สลับกัน	143

สมหมาย เปรมจิตต์. 2546. พระเจดีย์ในล้านนา : งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมล้านนา.

ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มีงเมือง.

รูปที่ 109	เจดีย์เชียงยัน ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย	144
รูปที่ 110	เจดีย์เชียงยัน อีกภาพหนึ่งที่เน้นให้เห็นลักษณะพิเศษ	144
รูปที่ 111	เป็นภาพทิวทัศน์อนุสาวรีย์ของเจ้านายฝ่ายเหนือ	146
รูปที่ 112	พระราชอนุสาวรีย์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี	146
รูปที่ 113	อนุสาวรีย์พลตรีเจ้าราชบุตร พร้อมกับจารึกที่ด้านหน้าแห่งอนุสาวรีย์นั้นในวัดสวนดอก	147